

Leszek A. Wierzbicki
(Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie)
ORCID: 0000-0003-2232-448X

Listy na sejmiki przedsejmowe województwa lubelskiego z lat 1671–1673

ZARYS TREŚCI: Edycja zawiera dziesięć listów nadesłanych przez różne osoby na sejmiki przedsejmowe województwa lubelskiego z lat 1671–1673. Kopie tej korespondencji zostały zamieszczone w sylwie jednego z urzędników lubelskich, która zawiera różne materiały historyczne z lat 1669–1675. Pierwsze pięć listów odnosi się do sejmiku przedsejmowego w Lublinie, który obradował 15 grudnia 1671 r. Na kolejnym zgromadzeniu szlachty lubelskiej, która zebrała się przed sejmem nadzwyczajnym 1672 r., nadesłano dwa listy. Ostatnie trzy listy zostały natomiast skierowane na sejmik, który rozpoczął się w Lublinie 29 grudnia 1673 r. i poprzedzał sejm konwokacyjny po śmierci króla Michała Korybuta Wiśniowieckiego.

SŁOWA KLUCZOWE: sejmiki przedsejmowe, województwo lubelskie, korespondencja, Michał Korybut Wiśniowiecki.

ABSTRACT: The edition contains ten letters sent in 1671–1673 by different persons to the pre-Sejm (Parliament) dietines (sejmiks) of the Lublin Province (voivodeship). Copies of this correspondence were included in the silva rerum of one of Lublin officials, which contains various historical materials from 1669–1675. The first five letters relate to the pre-Sejm dietine in Lublin, which sat on 15 December 1671. Two letters were sent to the next assembly of Lublin nobles, who gathered before the extraordinary Sejm of 1672. The last three letters were addressed to the dietine which began in Lublin on 29 December 1673

and preceded the Convocation Sejm after the death of King Michał Korybut Wiśniowiecki.

KEY WORDS: pre-Sejm dietines, Lublin Province, correspondence, Michał Korybut Wiśniowiecki.

Funkcjonowanie sejmików szlacheckich w Rzeczypospolitej Obojga Narodów od przeszło stu lat budzi znaczne zainteresowanie wśród historyków¹. Nieodłącznym elementem życia sejmikowego było wysyłanie na te zgromadzenia listów, które odczytywano w czasie obrad. Następnie ustosunkowywano się do nich i zamieszczano odpowiedni punkt w laudum lub instrukcji dla posłów bądź też przygotowywano pisemną odpowiedź, którą redagował marszałek sejmiku. Listy na sejmiki miały szerokie grono nadawców. W pierwszej kolejności należy wymienić urzędników centralnych Rzeczypospolitej, a zwłaszcza tzw. ministrów, którzy wielokrotnie zwracali się do sejmików w różnych sprawach. W grupie tej dominowały osoby pełniące urzędy hetmanów oraz podskarbiego wielkiego. Kolejną grupę stanowili senatorowie, zwłaszcza ci, którzy z racji swoich urzędów byli powiązani z określonym sejmikiem. Wielokrotnie listy na zgromadzenia partykularne nadsyłały inne osoby, które zwracały się do sejmikującej szlachty w prywatnych sprawach. Oprócz nich należy wymienić instytucje kościelne (np. klasztory), koła wojskowe, a także działające w Rzeczypospolitej akademie. Nie można również pominąć rodziny panującego, zwłaszcza królowej oraz dorosłych dzieci królewskich.

Wspomniane tu listy miały dość zróżnicowany zasięg². Tylko niektóre z nich były rozsyłane na wszystkie sejmiki koronne lub litewskie bądź nawet po całej Rzeczypospolitej. Wydaje się jednak, że najczęściej pisano listy do konkretnych sejmików lub do kilku zgromadzeń (zazwyczaj sąsiednich). Miały one zatem charakter lokalny i kierowano je do poszczególnych prowincji funkcjonujących w systemie parlamentarnym Rzeczypospolitej.

O listach przysyłanych na sejmiki szlacheckie wielokrotnie wspomniano w spisanych podczas tych zgromadzeń uchwałach. Potwierdzają to również za-

¹ Np. A. Pawiński, *Rządy sejmikowe w Polsce 1572–1795 na tle stosunków województw kujawskich*, oprac. H. Olszewski, Warszawa 1978; W. Kriegseisen, *Sejmiki Rzeczypospolitej szlacheckiej w XVII i XVIII wieku*, Warszawa 1991; M. Ujma, *Sejmik lubelski 1572–1696*, Warszawa 2003.

² Np. w 1696 r. królewicz Jakub Sobieski skierował swój list m.in. do sejmików obradujących w Środzie i w Lublinie. *Akta sejmikowe województw poznańskiego i kaliskiego. Lata 1696–1732*, wyd. M. Zwierzykowski, Poznań 2008, s. 44–45. Archiwum Państwowe w Lublinie, Księgi Grodzkie Lubelskie RMO, ks. 159, k. 502v–503.

chowane diariusze obrad sejmikowych, a także relacje z ich przebiegu, w których odnajdujemy informacje o nadesłanej i odczytywanej korespondencji. Najczęściej kierowano listy na sejmiki przedsejmowe, licząc na to, że poruszane w nich sprawy zostaną powierzone posłom udającym się na sejm (wpisywano je w instrukcje poselskie). Wiele takich listów odnajdujemy w edycjach akt sejmikowych, zwłaszcza tych zgromadzeń, które były najważniejsze w Koronie, a więc sejmików obradujących w Środzie i w Proszowicach.

Śród sejmików szlacheckich funkcjonujących w drugiej połowie XVII w. stosunkowo bogatą bazę źródłową posiada sejmik województwa lubelskiego, który zbierał się w Lublinie. Zachowane z tego obszaru księgi rękopiśmienne typu *silva rerum* zawierają odpisy korespondencji kierowanej na sejmiki lubelskie z lat 60. i 70. XVII w. W drugim tomie akt sejmikowych województwa lubelskiego Henryk Gmiterek opublikował kilkanaście takich listów z lat 1664–1667³, które zaczerpnął z księgi należącej do jednego z urzędników ziemskich lubelskich⁴.

Drugi zbiór listów kierowanych na sejmiki lubelskie znajduje się w innej księdze rękopiśmiennej obejmującej zasadniczo lata 1669–1675⁵. Zdaniem historyków sylwa ta została spisana przez podkomorzego lubelskiego Adama Pszonkę (zm. 1677)⁶ bądź przez sędziego ziemskiego lubelskiego Jerzego Szornela (zm. 1677)⁷. W rękopisie tym znajduje się przeszło dwadzieścia listów przysłanych na sejmiki przedsejmowe z lat 1670–1673 oraz dwa listy nadesłane na sejmik deputacki w 1673 r. Należy nadmienić, że większość tych listów została już wydana drukiem przez Franciszka Kluczyckiego, Adama Przybosia, Michała Zwierzykowskiego, Roberta Kołodzieja i Andrzeja Kamińskiego.

Na sejmik przedsejmowy, który rozpoczął się w Lublinie 27 lipca 1670 r., list wystosował wojewoda bełski i hetman polny koronny Dymitr Wiśniowiecki⁸.

³ *Akta sejmikowe województwa lubelskiego 1633–1668*, oprac. H. Gmiterek, Lublin–Radom 2021, s. 586–647.

⁴ Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie, Zbiór Branickich z Suchej, rkps. 42/56.

⁵ Biblioteka Naukowa Polskiej Akademii Umiejętności i Polskiej Akademii Nauk w Krakowie [dalej: BPAU-PAN], nr 1070.

⁶ M. Matwijów, *Zbiory materiałów życia publicznego jako typ książki rękopiśmiennej w czasach staropolskich (1660–1760)*, Warszawa 2020, s. 221–222, 231.

⁷ J. Szornel, *Zapiski z lat 1669–1673*, oprac. L.A. Wierzbiński, Lublin–Radzyń Podlaski 2008, s. XII–XIV.

⁸ *Pisma do wieku i spraw Jana Sobieskiego* [dalej: PWS], t. 1, cz. 2, wyd. F. Kluczycki (Acta Historica Res Gestas Poloniae Illustrantia, t. 2), Kraków 1881, s. 532–534.

Na kolejny sejmik przedsejmowy, który rozpoczął się w Lublinie 15 grudnia 1671 r., nadesłano sześć listów. Ich autorami byli: podkanclerzy koronny i biskup chełmiński Andrzej Olszowski⁹, biskup krakowski Andrzej Trzebicki¹⁰, hetman zaporoski Michał Chanencko¹¹, podkomorzy rawski Aleksander Załuski¹², wojewodzina ruska i matka króla Michała Korybuta – Gryzelda Konstancja Wiśniowiecka¹³ oraz Stefan Zamoyski¹⁴.

Na sejmik przedsejmowy, który rozpoczął się w Lublinie 27 kwietnia 1672 r., nadesłano dwa listy. Ich nadawcami byli: starosta doliński Stanisław Koniecpolski¹⁵ oraz wojewoda wileński i hetman wielki litewski Michał Kazimierz Pac¹⁶.

Na sejmik konfederacki poprzedzający generalny zjazd warszawski i sejm pacyfikacyjny, który rozpoczął się w Lublinie 13 grudnia 1672 r., skierowany został jeden list. Jego nadawcą był marszałek wielki i hetman wielki koronny Jan Sobieski¹⁷.

Na sejmik deputacki, który obradował w Lublinie 11 września 1673 r., wystosowano dwa listy, które nadesłali: wojewoda bełski i hetman polny koronny Dymitr Wiśniowiecki¹⁸ oraz kawaler maltański Hieronim Augustyn Lubomirski¹⁹.

Z kolei na sejmik przedkonwokacyjny, który rozpoczął się w Lublinie 29 grudnia 1673 r., wystosowano aż 11 listów. Ich nadawcami byli: wojewoda bełski i hetman polny koronny Dymitr Wiśniowiecki²⁰, kawaler maltański Jan Chrzyciel Ossoliński²¹, królowa wdowa Eleonora Habsburżanka (dwa listy)²², marszałek wielki i hetman wielki koronny Jan Sobieski²³, żołnierze z chorągwi

---

⁹ Tekst tego listu jest zamieszczony w *Aktach sejmikowych województw poznańskiego i kaliskiego. Lata 1668–1675* [dalej: ASWPK], wyd. M. Zwierzykowski, R. Kołodziej, A. Kamieński, Poznań 2018, s. 341–343.

¹⁰ BPAU-PAN, nr 1070, k. 420v.

¹¹ Ibidem, k. 421.

¹² Ibidem, k. 422.

¹³ Ibidem, k. 423.

¹⁴ Ibidem, k. 423–423v.

¹⁵ Ibidem, k. 489–489v.

¹⁶ Ibidem, k. 489v–490.

¹⁷ Tekst tego listu zamieszczony jest w PWS, t. 1, cz. 2, s. 1143–1144.

¹⁸ Tekst tego listu zamieszczony jest w *Aktach sejmikowych województwa krakowskiego*, t. 3: 1661–1673, wyd. A. Przyboś, Wrocław–Kraków 1959, s. 458–460.

¹⁹ Ibidem, s. 463.

²⁰ Tekst tego listu zamieszczony jest w ASWPK, s. 482–483.

²¹ Ibidem, s. 484–485.

²² Ibidem, s. 490–491.

²³ Tekst tego listu zamieszczony jest w PWS, t. 1, cz. 2, s. 1354–1356 i ASWPK, s. 492.

ordynackiej zamku dubieńskiego²⁴, opat koprzywnicki Zbigniew Ossoliński²⁵, podkanclerzy i hetman polny litewski Michał Kazimierz Radziwiłł²⁶, kawaler maltański Hieronim Augustyn Lubomirski²⁷, podstoli lwowski Marcin Zamoy-ski²⁸ i rektor Akademii Zamoyskiej Jan Krzysztof Budziński²⁹.

W sumie więc na sejmiki lubelskie z lat 1670–1673 (w większości przedsejmo-we) wystosowano 23 listy. Spośród nich 13 zostało wydanych drukiem, a 10 znaj-duje się we wspomnianym wyżej rękopisie. Listy te zostały opracowane i zamiesz-czone w niniejszej edycji. Wszystkie teksty zostały wydane zgodnie z zaleceniem instrukcji wydawniczej dla źródeł historycznych³⁰. W edycji zastosowano następu-jące skróty: **ichm.** – ichmościowie; **jejm.** – jejmość; **JKM** – Jego Królewska Mość; **jm.** – jego mość; **jo.** – jaśnie oświecony; **mm.** – mój miłościwy; **p.m.m.** – pan mój miłościwy; **p.n.m.** – pan nasz miłościwy; **wm.** – waszmościowie.

Teksty źródłowe

Listy nadesłane na sejmik przedsejmowy w Lublinie 15 grudnia 1671 r.

Kopia listu od jm. księdza biskupa krakowskiego³¹ na tenże sejmik³².

Przez te wszystkie lat czternaście, jako tej szerokiej diecezji jestem z woli Bożej niegodnym pasterzem, uznawałem wm. mm. panów i wszystkiego zacnego wo-jewództwa lubelskiego osobliwą przeciwko sobie propensją, obserwancją ku duchowieństwu i praw Kościołowi nadanych ochronę i obronę, za co niech Pan Bóg, dla którego to poszanowanie Kościołowi Bożemu jako prawdziwi katolicy czynicie, błogosławi to pobożne województwo i każdemu z osobna z wm. mm. pa-nów. Niech to nagradza wszelaką pomyślną szczęśliwością. Uważając tedy u siebie takową wm. mm. panów pobożność, nie daję temu wiary, aby się to miało dziać z woli i jednostajnego pozwolenia i uchwały wm. mm. panów, że panowie poborcy przykrzą się dobrom duchownym w województwie lubelskim o wydanie poborów,

²⁴ ASWPK, s. 493.

²⁵ Ibidem, s. 494.

²⁶ Ibidem, s. 494–495.

²⁷ BPAU-PAN, nr 1070, k. 659.

²⁸ Ibidem, k. 661–661v.

²⁹ Ibidem, k. 661v.

³⁰ *Instrukcja wydawnicza dla źródeł historycznych od XVI do połowy XIX wieku*, red. K. Lep-szy, Wrocław 1953.

³¹ Andrzej Trzebicki.

³² BPAU-PAN, nr 1070, k. 420v.

któreście wm. uchwalili z dóbr swoich na wyprawę miasto pospolitego ruszenia. Zaczyn proszę, abyście wm. mm. panowie kazali zaniechać tej niesłusznej egzakcyi z dóbr kościelnych, przychylając się do praw dawnych i świeżych, które jako uwolniły dobra kościelne od pospolitego ruszenia, tak je też consequenter uwalniają od wszystkich ciężarów, które miasto pospolitego ruszenia wm. mm. panowie na się wkładacie. Uważcie wm. mm. panowie przy tym, jeśli to sprawiedliwa, jeśli nawet podobna, aby dobra kościelne, wydając teraz po stu jedenastu poborów z łanu na subsidium charitativum, któreśmy wojsku na tę zimę obiecali, mogli wydać te pobory na wyprawę wm. mm. panów, że nie wspomnę inszych podatków, które z sejmu blisko przyszłego wielkie nastąpić muszą.

Wielce tedy i po wtóre proszę, abyście wm. mm. panowie na te ciężary i na sprawiedliwość samą wzgląd mając, od tej egzakcyi z dóbr kościelnych panom poborcom supersedere rozkazali. Oddaję przy tym moje pasterskie podziękowanie wm. mm. panom za wyświadczoną kompasją nad księdzem oficjałem moim lubelskim³³, w jego ciężkim i niesłusznym znieważeniu, a w nim wszystkiego stanu duchownego nieuszanowaniu. Proszę wielce wm. mm. panów, abyście w tej swojej katolickiej żarliwości nie raczyli ustawać, a powagą całego województwa swego do otrzymania sprawiedliwości dopomogli. Należy na tym securitati publicae, aby ta wyuzdana hardość karanie odniosła, czego się spodziewam za pomocą Bożą i za instancją wm. mm. panów i braci. Do których zwykłej łaski pilnie się zalecam.

W Kielcach 9 decembris 1671.

Andrzej Trzebicki biskup krakowski.

Kopia listu pana Chanenka hetmana zaporowskiego³⁴ na sejmik województwa lubelskiego pro 15 decembris 1671³⁵.

Nie inną po wszystkie dni życia mego pobudzone zostawam intencyją, tylko aby przysługa moja na zaszczyt JKM p.m.m. i podporę Rzeczypospolitej konferowana światu jawna zostawała. Nie tajne bowiem rozumiem każdemu przez tak wiele czasów moje dla onej życzliwe propensje, kiedy w różnych terminach krwi mojej nie żałując i owszem hojnie ją odważywszy, na szanc z nieprzyjacielem oneż ochotnie pokładam. A gdy teraz utwierdzony z woli JKM p.m.m. i Rzeczypospolitej zostawam wojska zaporowskiego gospodarzem i onym rzeczywistym

³³ Wojciech Karol Woźniowski.

³⁴ Michał Chanenko.

³⁵ BPAU-PAN, nr 1070, k. 421.

szafarzem, tym bardziej obowiązany zostawam w czułości należytej szafarstwie moim, że wszystkie moje siły, zdrowie, trudy i fatygi ku nieprzyjacielowi tak odważyłem, jakoby wrodzona cnota moja i wierność na zawsze nie tylko przez bieg życia mego co raz wynikała, ale i potomnym czasom w niezapamiętałych u wszystkich zostawała sercach. Uciekam się tedy do wm. mm. panów jako do filarów Ojczyzny uniżenie upraszając, abyście wm. mm. panowie tę moją ochotę w serca przyjąwszy, swoje poważną instancją do JKM p.m.m. i Rzeczypospolitej wnieść raczyli i na blisko nadchodzącym sejmie wolnościom wojsk JKM p.m.m. zaporowskich succurrere zechcieli, tych i onych w pretensjach pacatos uczynili. Będzie to w niesmak nieprzyjacielowi Krzyża Świętego, gdy więcej góry brać nie będzie mógł i krew chrześci[j]ańska in integro zostawać będzie. Co szerzej panowie posłowie nasi opowiedzieć będą powinni³⁶, którym, aby łaskawe ucho dane było, uniżenie upraszam wm. mm. panów oraz i o prędką onych ekspedycją. A na ten czas łasce się [oddając] etc.

Michał Chanenko hetman wojsk JKM zaporowskich.

Kopia listu jm. pana Aleksandra Załuskiego podkomorzego rawskiego na sejmik lubelski 15 decembris³⁷.

O nowym et contra primatialem dignitatem uzurpowanym jo. książęcia jm. księdza arcybiskupa gnieźnieńskiego³⁸ z konwentem łowickim panien zakonnych procederze im bardziej tristis fama wm. mm. panów circumvolavit, tym śmieiej lubo non hos servatus in usus accedo do braterskich wm. mm. panów erga eundem conventum, osobliwie rodzonej mojej³⁹ na tamten czas przełożonej in eodem ex permissione divina, a zawziętej przeciwko domowi memu jo. jm. księdza prymasa malevolentiaequae navigantem komiseracyi, które tenże jm. ksiądz prymas lubo za świątobliwych swoich precesorów zawsze circa iura immunitatesque suas konserwowane za szczególnym livoris et invidia powodem, chcąc to miejsce ludźmi inszymi wedle afektu i imprezy swojej osadzić cum evidenti całego miasta, a zatym universi orbis Poloni scandalo longeque diffusa dysydentów, których na ten czas i ze swoich gwardii immisit illusionem, bez żadnego na stan zakonny panieński respektu z forty zakonny wywlec rozkazał. Fama exiit fame et inedia affluxit per brevium sinopism, bo

³⁶ „Instrukcja tegoż pana Chanenka hetmana wojska zaporowskiego panom posłom dana na sejmik województwa lubelskiego 29 novembris 1671”, BPAU-PAN, nr 1070, k. 421–421v.

³⁷ BPAU-PAN, nr 1070, k. 422.

³⁸ Mikołaj Prażmowski.

³⁹ Anna Załuska.

mi žal in hoc rigido meo i rodzonej mojej squallore daley progredi nie dopuszcza, przy oddaniu unizonych moich w miłościwą wm. mm. panów usług pokornie upraszam o łaskawą auxiliatricis dexteræ tym oblubieńcom Chrystusowym, pro tunc exulantibus afflictis et oppressis porekcyą, żeby chwała Boża suo inflore, a pobożna świętej pamięci jm. pana Marcina Sadowskiego kasztelana gostyńskiego fundacja, suo in vigore przez poważną wm. mm. panów konotacyą perennare mogła, gdyż to dalsze nadchodzące, żeby uno admissio inconvenienti non sequatur aliud concernit saecula. Cokolwiek łaski przeciwko domowi memu będziecie raczyli wm. mm. panowie conferre, wszystko to etiam inposteris meos w powinnym odsługowaniu zaciągam. Oddają się etc.

Żeby evidentius patere mógł ten proceder jm. księdza prymasa, contenta supliki ad Sedem Apostolicam od tych utrapionych wygnaniec przesłanej⁴⁰, pro meliori informatione wm. mm. panom supplex podaję.

Kopia listu od księżnej jejm. pani wojewodziny ruskiej⁴¹ na tenże sejmik⁴².

Jako po te wszystkie czasy w tak wielkiej i jawnej krzywdzie mojej od ichm. panów Zamoyskich, szczególną łaski braterskiej wm. mm. panów wspierałam się powagą, i mój osobliwy w tym zawsze do pomocy ich czyniłam recurs, o to jedno prosząc, abym w tej Ojczyźnie równo z wm. mm. panami zrodzona i wychowana, równo też w dziedzictwie moim jednymże prawem ze wszystkimi cieszyć się mogła, i tak gwałtownie z podziwieniem wszystkiego prawie świata z własnego mojego dziedzictwa, przez zawziętość obcą wyzuta nie była. Tak i na ten czas jestem pewna, że z jednostajnego pozwolenia wm. mm. panów i braci zaleciecie to ichm. panom posłom swoim na przyszły sejm, aby ta niesłuszną ordinatiam in praeiudicium wszystkich praw starodawnych, a nieznośną krzywdę własnych nas potomków (na on czas dla bojaźni niepłodności dziada mego⁴³ wymożona) skasowana była, i to co nam dziedzicom Boskie przyrodzone i powszechne tej Ojczyzny równo z wm. mm. panami warowały prawa, obcy nie odbierali. Co wszystko braterskiemu wm. mm. panów zaleciwszy baczeniu, ich łasce i sama siebie jako najpilniej oddaję.

W Zamościu 28 novembris 1671.

Gryzelda Constantia Korybutowa księżna Wiśniowiecka.

⁴⁰ „Copia supplicis libelli religiosarum Virginum Monialium professorum tertii ordinis Sancti Francisci ad Sedem Apostolicam transmissi”, BPAU-PAN, nr 1070, k. 422v–423.

⁴¹ Gryzelda Wiśniowiecka.

⁴² BPAU-PAN, nr 1070, k. 423.

⁴³ Jan Zamoyski, kanclerz i hetman wielki koronny.

Kopia listu od jm. pana Zamoyskiego⁴⁴ na tenże sejmik⁴⁵.

Gdy dokonały najbarziej kłopoty i prace dla zaszczytu prawa pochodzące brata mego, a życziwego sługi wm. naszych miłościwych panów i braci, jm. pana kasztelana czernihowskiego⁴⁶, tym nieszczęśliwy ostawiony jest między inszymi domowi naszemu spadek, aby się to staranie, które primarie concernebat osobę jego, na mnie jako starszego w domu tym laty obaliło. Tedy z obligu pomienionego, gdy pierwszy raz in medium wm. naszych wielce miłościwych panów i braci uniżoną naszą wnieść nam przychodzi imieniem domu wszystkiego o egzekucyją prawa Ordynacji domowi Zamoyskich danego prośbę, nie możemy w tej mierze skuteczniejszego użyć środka, jako słów confirmationis iurium, którą krwawo odważne w marsowym placu przodków naszych dzieła, u każdego ad Regimen, przychodzącego otrzymywać zwykły pana, to jest ea demum suprema populorum faelicitas, ea Regnorum et Principatuum firma et solida sunt, stabilimenta cum iura privilegia libertates, praerogativae a tutela Regnantium tutius securiusque munimentum, quam leges privilegia subiectorum sibi populorum manutenere, atque earundem vigorem conservare, providereque, nequid eiusmodi interveniat, quod easdem leges imminueret vel infringeret aut earum invalidum praestet auxilium etc.

Do czego tym większym jest nam powodem, rozumiem z pamięci wszystkiej Rzeczypospolitej na elekcyją zgromadzonej, nie wygasła w tej pomienionej diligentia sprawie, bo wiedząc dom nasz, że elekcja Pana jest pierwszy fundament et basis wszystkich ogółem wolności, i jako Rzeczpospolita, i każdy żądający prawa swego całości tam sobie pościele, takiego potym zażywać ma się spodziewać niewczasu, lubo stosował się do powszechnej wm. naszych miłościwych panów i braci in eligendo Principe intencji, praecavit jednak publice et clare, salvis legibus Reipublicae, et salva lege Ordinationis Domus Zamoiscianae, eiusque executione, co uczynić debite mógł, zasadzając się na gruncie Ojczystych wolności, które, jeżeli pozwalają contradicere elekcyj z słusznych racyi, multo magis na one pozwoląc pod kondycją fundującą się na słuszności i prawie. Teraz tedy praemissis iustitiis wprzód petiti wywiód[ł]szy z uniżoną odzywamy się do wm. naszych wielce miłościwych panów supliką, abyście jako tutores et promotores prawa ordynacyjnej, w tymże uproszeni o to prawie supremo in scripto per legem świątobliwie iuramento confirmatam, ordynacyj tutori

⁴⁴ Stefan Zamoyski.

⁴⁵ BPAU-PAN, nr 1070, k. 423–423v.

⁴⁶ Zdzisław Zamoyski.

et protectori, to jest JKM p.n.m. poważną publiczną ex zelo iusto praw i swobód przez ichm. panów posłów instancją zalecić raczyli, aby tandem aliquando post tot afflictiones ad felicem skutku w tym jasnym równo z słońcem prawie, które tak in generalitate wszystkich praw compraehensum, jako specialiter in confirmatione wspomniane iurium, i od JKM p.n.m. stwierdzone, przyplłynąć dom nasz mógł portu. O co uniżenie suplikujemy, nie tak lichymi zasługami domu naszego, które dla przeciwnej fortuny słabe wsparci[e], jako mając za to, iż wm. nasi wielce miłościwi panowie i bracia nie pogardzicie naszą uniżoną prośbą. Naprzód moti zelo wszystkich praw i swobód, które aequali podległy periculo, potem pamiętając na merita przeciwko Rzeczypospolitej tej Jana Zamoyskiego wielkiego onej miłośnika, bo te dotąd by też najniechętniejszego często gwałtem się prezentują oczom, a gdy iustissima nasze petita przez poważną wm. naszych wiele miłościwych panów promocją należyty otrzymają efekt, jako wielu pogranicznych, tak i własnych Rzeczypospolitej tej obywatelów odrodzi się do onej konfidencyja, gdy się przejrzą, że ta ostrożna i czuła gospodyni, sacrosancte każdemu zachowuje prawo. Dom zaś nasz jako prawdziwy w ochocie do usług Pana i Rzeczypospolitej, Jana Zamoyskiego następcą, siebie na dożywotną wm. naszym wielce miłościwym panom konsekruje usługę, która i teraz jako najpilniej etc.

W Orłowie 11 decembris 1671.

Stefan Zamoyski imieniem domu wszystkiego.

Listy nadesłane na sejmik przedsejmowy w Lublinie 27 kwietnia 1672 r.

Kopia listu jm. pana Koniępczolskiego starosty dolińskiego⁴⁷ na sejmik lubelski⁴⁸

Po śmierci naj[j]aśniejszej księżny jejm. Wiśniowieckiej⁴⁹ mm. paniej ciotki, gdy te dobra przyrodzonym i Boskim prawem do mojej przychodzą poseszej, należy mi procurando ich zaszczyt od impetu mniemanej ordynacyjej, przy moim uniżonym pokłonie upraszać wm. mm. panów i braci, abyście ductu wyświadczonej nam dziedzicom już po tak wielokroć łaski w interponowaniu się u Rzeczypospolitej pomogli, aby ta niesłuszna i wszelkiemu prawu sprzeciwna, a na ostatek convellens aequalitatem status equestris i całej Ojczyzny invertens

⁴⁷ Stanisław Koniępczolski.

⁴⁸ BPAU-PAN, nr 1070, k. 489–489v.

⁴⁹ Gryzelda Konstancja Wiśniowiecka.

instituta ordinata nunquam practicata, nec scita w domu naszym za poważną wm. mm. państwa instancją skasowana była. W czym jakośmy przed tym za żywota naj[j]aśniejszej księżny jejm. pomyslnie wm. mm. panom i braci odbierali łaski i ich dowody, tak nie wątpię, że ductem jej, że toż i mnie teraz praestabitis, kładąc na mię oblig, nie tylko zasłużenia tego wm. mm. panom i braci szczególnie każdemu, ale zachęcicie mnie do impendowania zdrowia i substancyjej mojej dobru pospolitemu. Z czym się oświadczając, braterskiej wm. mm. panów oddają się łasce.

W Zamościu 25 aprilis anno 1672.

Kopia listu jm. pana wojewody wileńskiego⁵⁰ na tenże sejmik de data w Warszawie 30 martii anno 1672⁵¹.

Obowiązek senatorski i wrodzona ku Ojczyźnie powinność, gdy co praeiudicium prawom widzi, stringit mnie do tego, abym należytą wm. mm. panom zgromadzonym na terazniejszy sejmik oddawszy wenerację, doniósł novum exorbitans cum praeiudicio praw i stanu szlacheckiego od kilku lat zaczęte. Teraz zaś przez kilka osób inscia Republica umocnione, exules ziemie inflantskiej lege anni 1662⁵² apud Rempubicam wyprawili i stwierdzili, aby za straty swoje w inflantskich, proporcjonalną od Rzeczypospolitej otrzymali nagrodę. Gwoli czemu złożono komisją per constitutionem w Poswołu na to, ażeby wprzód każdy wywiódł dowodnie jako siła stracił, i kto jest Inflantczykiem, [a] kto nie, a dopiero pięć tysięcy intraty w Koronie, tyleż w Wielkim Księstwie Litewskim eksdywidowano być miało. Mimo tę konstytucyją sine praevia commissione w Poswołu, diploma jakieś ichm. ad archivum za dyrekcyej jm. pana Kotowicza terazniejszego kasztelana wileńskiego⁵³ praeiudiciose otrzymali, w którym wyrazili sobie, aby każdy Inflantczyk trzymający starostwo przywilejem, już konferowane od przeszłego Króla JM⁵⁴, wieczystym prawem trzymał.

Zaniosłem przeciw temu manifestacją, której insistero nie mogliśmy, nigdy evincere na ichm. żadnym sposobem na sejmach, aby nam to diploma przeczytali albo przyna[j]mni per copiam pokazali. Owszem miasto pokazania w konstytucyjej się przyszyli, ad exules województwa smoleńskiego per

⁵⁰ Michał Kazimierz Pac.

⁵¹ BPAU-PAN, nr 1070, k. 489v–490.

⁵² *Volumina constitutionum*, t. 4, 1641–1668, vol. 2, wyd. S. Grodziski, M. Kwiecień, K. Fokt, Warszawa 2017, s. 233.

⁵³ Andrzej Franciszek Kotowicz.

⁵⁴ Jan Kazimierz Waza.

appendicem (które wyraźnie prawo znosi i nie pozwala) tymi słowy: „Toż się ma rozumieć o diploma inflantskim”. Nie przestając na tym, nowe dzierżawy przeciwko zaszłym dawno i na terażniejszym sejmie domawianie się i zniesienie pomienionego diploma, jakoż tym sposobem distributiva iustitia w ręku JKM minueretur. Żołnierzowi ujma chlebow i stanowisk, gdyby ichm. na półtora kroć sto tysięcy dorocznej intraty ex publico in privatum usum, kilka tyl[k]o osób et quidem in vita Republica oderwali. Co teraz przez kilka osób promovent w poselskiej izbie.

Posyłam registr dzierżaw⁵⁵, które in possessione ichm. panowie Inflantczykowie trzymają i w wieczność obrócić usiłują, z którego o szkodzie Rzeczypospolitej i o zaszłych protestacjach informati, proszę, ażebyście wm. mm. panowie ten punkt obostrzywszy w instrukcją swoją inserować, a protestacją, która posyłam, aktykować i na potomne czasy mieć w pamięci raczyli. Co dla dobra pospolitego i praw wm. mm. panów zaleciwszy, braterskie moje oddaję usługi.

M. Pac wojewoda wileński.

Listy nadesłane na sejmik przedsejmowy w Lublinie 29 grudnia 1673 r.

Od jm. pana kawalera Lubomirskiego⁵⁶.

Powtórnie do wm. mm. panów przychodzę w moim prawdzie najpierwszym pojrzeniu interesie, ale kiedy wm. mm. panowie penitius w sprawę tę wejrzyć raczycie, bardziej w prerogatywie wm. mm. panów wszystkich i całej Rzeczypospolitej prawie. Miała być w deputackich przeszłych sejmikach, jako i niektóre sejmiki cale i na ten czas odprawiły elekcją kawalera maltańskiego⁵⁷ ad bona Ordinata Ostrogiensia, altissimis iudiciis wm. mm. panów videbatur odłożyć ten akt do sejmiku terażniejszego. Uniżenie tedy wm. mm. panów upraszam, abyście elekcją tę in personam meam instituere raczyli, confirmabitis wm. mm. panowie prawo in Volumine legum descriptum, przywieździecie do skutku ius patronatus suum erigetis praemium virtutis dla synów Ojczyzny, a nade wszystko stabilietis wm. mm. panowie tak wielką z dóbr tych Patriae defensam przeciwko poganom. Nie raczcie wm. mm. panowie tak wielkiej swojej odkładać prerogatywy i dóbr tych tanta mora bez pana zostawiać, które in dies maiori

⁵⁵ „Registr dzierżaw zostających w poseszej ichm. panów [z] Inflant”, BPAU-PAN, nr 1070, k. 490.

⁵⁶ Hieronim Augustyn Lubomirski, rkps, BPAU-PAN, nr 1070, k. 659v.

⁵⁷ Hieronim Augustyn Lubomirski.

afficiuntur desolatione. Ja, gdy z rąk wm. mm. panów to wezmę dobrodziejstwo, nic mi nie będzie miłszego jako na okazanie wdzięczności za takową łaskę Rzeczypospolitej, i każdemu z wm. mm. panów sanguinem meum consecrare. Których na ten czas miłościwej łasce z służbami moimi zalecam się uniżenie.

W obozie Husseim Basze pod Chocimem 14 novembris 1673.

Lubomirski kawaler.

*Od jm. pana Zamoyskiego podstolego lwowskiego*⁵⁸.

Ośm letni patient szlachcic w honorze, prawie i wolności uciśniony, iuris strepitu wyniszczony, w obozach skaleczony, stawam przed wm. mm. pany z pokorną supliką, abyście jako statores libertatis ukrzywdzonego avi et potentia kiedykolwiek asserere raczyli. Wiadomo wm. mm. panom qua modestia przez te ośm lat exulat, domek mój od dóbr wielkiego Zamoyskiego⁵⁹ przez ordynacją sobie naznaczonych, pomnieć raczycie daną, ale nie dotrzymaną, na elekcji asekuracją. Wniesioną pod Lublinem⁶⁰ od wm. mm. panów wszystkich w roku przeszłym instancją za mną, aleć to wszystko offuscarunt rady Maiestatis. Dopiero śmierć, żal się Boże w kwitniącym wieku immatura, ruszyła viscera misericordiae JKM p.m.m.,⁶¹ że świętobliwą duszę ułacniając przed majestat Boży, w testamencie tych formalia dołożyć raczył: „Bona Zamościana Ordinationi subiecta iuxta mentem proavi mei Joannis Zamoyski cancellarii Regni tradantur, iis ad quos de iure Ordinationis spectant”. Tęż rezygnacją ręką własną podpisał i pieczęcią ratyfikować raczył.

Moveantur tedy viscera wm. mm. panów, abyście do jm. pana starosty dolińskiego⁶² mego miłościwego pana, ichm. panom posłom swoim wnieść instancją zlecili, aby się woli Bożej ledwo nie integro saeculo, bo ab anno 1588 do dziś dnia z słońcem jaśniej dispositionibus ultimi haereditis potwierdzonej testamentem królewskim, wyznanej prawu na ostatek, tak na pany jako i na ziemiany ferowanemu sprzeciwić nie raczył, lec[z] domku naszego na się nie zaciągał. Pomniał, iż propter iniustitias et contumelias Bóg grozi transferre Regna de gente in gentem, a Zamoście Zamoyskim oddał. A ja sacosancte przyrzekam, że wszystkę tę fortunę na usługę Rzeczypospolitej na miłych braci ratunek obracać będę, ślubując to przez tę krew, którą w okopach chocimskich świeżo przelał, że się okaleczony

⁵⁸ Marcin Zamoyski, rkps, BPAU-PAN, nr 1070, k. 661–661v.

⁵⁹ Jan Zamoyski, kanclerz i hetman wielki koronny.

⁶⁰ Zjazd gołębsko-lubelski.

⁶¹ Michał Korybut Wiśniowiecki.

⁶² Stanisław Koniecpolski.

i podpisać ledwo mogę, piszę się jednak krwią moją braterskiej, żebrząc protekcji w. mm. panów uniżonym bratem i służą.

Datum 20 novembris na polach wołoskich między Jassami.

Marcin Zamoyski podstoli lwowski, starosta płoskirowski.

*Od akademików Zamoyskich*⁶³.

Illustrissimi, perillustres, illustres generosi domini, domini [et] patroni observandissimi. Universitas Academica Zamoscensis piissimi conatu magni cancellarii et exercituum ducis Joannis Zamoscii instituendam ad virtutem et doctrinam iuventuti Polonae erecta, postquam repentinis patronorum ac fundatorum occasibus nuperoque serenissimi Regis Domini clementissimi luctuoso obitu multis se agnoscit, patere periculis illustrissimarum, perillustrium magnificarum dominationum opem implorat. Petit primum ut quem ad modum est bono publico Regni fundata ita in patrocinio totius Reipublicae conservetur, eiusque erectio, privilegia, immunitates a Sede Apostolica et Serenissimis Poloniae Reipublicae concessae et approbatae Volumini legum ad scribantur et constitutione comitali confirmentur. Cum vero ob insolutus sibi census summasque pro variis foundationibus detentas aut distractas multae qua in Academia professiones, provisionesque pauperum studentium qua ad Ecclesiam Collegiatam piissime fundatione ab excessu ferme illustrissimae Catharinae Zamosciae Regni cancellariae sileant, ac idcirco sacri fundatorum manes intentione ac merito frustrentur, alterum exoptulat, ut eodem interventu consilii comitalis ad instantiam illustrissimarum, perillustrium magnificarum dominationum instituendi, sancte pro utroque Collegio fundatione, professione, provisione, intentioni fundatorum, suoque primo statui per solutionem censuum ab iis quos penes summa dominii fuerit restituantur. Rem Ecclesiae et literis per commodam Reipublicae maxime proficuum illustrissime, perillustres magnificae dominatione efficient, nosque in educanda ad omnem virtutem et dignitatem charissima sobole vestra tanto alacrius enitemur. Quibus cum auspicio novi anni faelicissima quaeque precati obsequia ad haec nostra humillime mancipamus.

Zamoscii die 27 decembris 1673.

Illustrissimarum, perillustrium, illustriumque magnificarum ac generosarum, dominationum obsequentissimi.

Joannes Christophorus Budziński rector et tota Universitas Zamoscensis.

⁶³ BPAU-PAN, nr 1070, k. 661v.

Summary

Letters to the Pre-Sejm Dietines in the Lublin Province from 1671–1673

The edition contains ten letters sent to pre-Sejm dietines (sejmik) of the Lublin Province in 1671–1673. The first dietine of 15 December 1671 received letters from: Cracow Bishop Andrzej Trzebicki, Zaporozhye Hetman Mykhailo Khanenko, Rawa Chamberlain, Aleksander Załuski, Ruthenian Voivode's (Governor's) wife and mother of King Michał – Gryzelda Konstancja Wiśniowiecka, as well as from Stefan Zamoyski. The next persons, Dolina Starost Stanisław Koniecpolski, as well as Vilna Voivode and Grand Hetman of Lithuania Michał Kazimierz Pac, sent their letters to the dietine on 27 April 1672, whereas the letters addressed to the pre-Convocation dietine of 29 December 1673 were sent by Knight of Malta Hieronim Augustyn Lubomirski, Lvov Lord High Steward Marcin Zamoyski, and Vice-Chancellor of the Academy of Zamość Jan Krzysztof Budziński.

Bibliografia

Źródła rękopiśmienne

Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie

Zbiór Branickich z Suchej – nr 42/56.

Archiwum Państwowe w Lublinie

Księgi Grodzkie Lubelskie RMO – ks. 159.

Biblioteka Naukowa Polskiej Akademii Umiejętności i Polskiej Akademii Nauk w Krakowie – nr 1070.

Źródła drukowane

Akta sejmikowe województw poznańskiego i kaliskiego. Lata 1668–1675, wyd. M. Zwierzykowski, R. Kołodziej, A. Kamieński, Poznań 2018.

Akta sejmikowe województw poznańskiego i kaliskiego. Lata 1696–1732, wyd. M. Zwierzykowski, Poznań 2008.

Akta sejmikowe województwa krakowskiego, t. 3: 1661–1673, wyd. A. Przyboś, Wrocław–Kraków 1959.

Akta sejmikowe województwa lubelskiego 1633–1668, oprac. H. Gmiterek, Lublin–Radom 2021.

Pisma do wieku i spraw Jana Sobieskiego, t. 1, cz. 2, wyd. F. Kluczycki (Acta Historica Res Gestas Poloniae Illustrantia, t. 2), Kraków 1881.

Szornel J., *Zapiski z lat 1669–1673*, oprac. L.A. Wierzbicki, Lublin–Radzyń Podlaski 2008.

Volumina constitutionum, t. 4: 1641–1668, vol. 2, wyd. S. Grodziski, M. Kwiecień, K. Fokt, Warszawa 2017.

Literatura

Instrukcja wydawnicza dla źródeł historycznych od XVI do połowy XIX wieku, red. K. Lepszy, Wrocław 1953.

Kriegseisen W., *Sejmiki Rzeczypospolitej szlacheckiej w XVII i XVIII wieku*, Warszawa 1991.

Matwijów M., *Zbiory materiałów życia publicznego jako typ książki rękopiśmiennej w czasach staropolskich (1660–1760)*, Warszawa 2020.

Pawiński A., *Rządy sejmikowe w Polsce 1572–1795 na tle stosunków województw kujawskich*, oprac. H. Olszewski, Warszawa 1978.

Ujma M., *Sejmik lubelski 1572–1696*, Warszawa 2003.